

Semantička spona između političkog čina i političkog iskustva

Davor Rodin

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Ishodište semantičke spona političkog djelovanja i političkog iskustva jest hermeneutička situacija suvremenog građanina kao člana državne zajednice. Političko iskustvo je iskustvena građa preoblikovana obrazovanjem, vrijednosnim obrascima, predajom i običajima, ono je višestruko stilizirano. Na podlozi tako oblikovanog »političkog pisma« zбива se političko djelovanje kao proces njegove interpretacije. Političko djelovanje razlikuje se između rutinskog (tradicija) i izvornog (inovacija). Takvo razlikovanje označava i frontove u suvremenoj filozofiji politike: (1) teorije hermeneutičkog scijentizma koje operiraju s anahronističkim pojmovima objašnjenje i razumijevanje, i (2) okazionalističke, decizionističke i kontingentne teorije djelovanja konzervativno-liberalne teorije političkog djelovanja. Semantička spona političkog znanja i političkog čina jest sposobnost razlikovanja promijenjenih stanja unutar tih medija.

Temom semantička spona između političkog čina i političkog iskustva ne želi se apriori odgovoriti na implicirano pitanje što je politički čin a što političko iskustvo. Filozofija političkog mora se zadovoljiti predrasudom ovih pojmova. Bilo bi s današnje točke gledišta naivno misliti da se ove pojmove može zadovoljavajuće odrediti rekonstrukcijom navedenog stanika političkog u Grka u 5. stoljeću prije naše ere. Još manje pristaje u okvir današnjeg mišljenja pokušaj logičke definicije političkoga. Protiv takvog primata logičkog uma poduzeta je rehabilitacija praktične filozofije. Preostaje, dakle, da se bez loše savjesti pođe od današnjeg razumijevanja ovih relata i da se ispita kako se političko djelovanje odnosi prema političkom iskustvu, kako bi se političko iskustvo izlučilo iz agregata šireg povijesnog iskustva i kako bi se zadobilo suvremeno razumijevanje političkog djelovanja koje se, dakako, razlikuje od drugih oblika djelovanja.

Ishodište u kojem se neposredno susreću političko djelovanje i političko iskustvo kao povijesno iskustvo politike je bez daljnega *hermeneutička situacija suvremenog političkog građanina kao člana državne zajednice*.

Političko se iskustvo očigledno konstituira u političkom djelovanju i tako konstruirano predstavlja onu posebnu verbaliziranu preddatost ili predrazumijevanje kao horizont unutar kojega razumijevamo vlastita i tuđa politička djelovanja. Političko iskustvo uklapa se time u strukturu hermeneutičke situacije iz koje djelujemo tako da smo u našem djelovanju suodređeni tim političkim iskustvom. Dakako, političko iskustvo i njegovi povijesni sedimenti nisu nipošto neka logičko-ontološka struktura koja bi bez ostatka predodređivala tok našeg političkog djelovanja. Čovjek nikada ne djeluje po imperativnom mandatu neke transcendentne umnosti, pa ni vlastitog povijesnog iskustva, jer bi u tom slučaju bio samo lutka na koncima sudbine. Naprotiv, sređeno političko iskustvo predstavlja indiferentan iskustveni materijal koji u konkretnom političkom djelovanju treba uvijek nanovo semantički sređivati i valorizirati u odnosu prema konfiguraciji situacije u kojoj konkretno djelujemo. Naša sposobnost da iskustvo mobiliziramo kao sredstvo orijentacije u trenutku aktualnog političkog djelovanja pripada našem tipično ljudskom semantičkom potencijalu. Otuda slijedi jedno pravilo svakog ljudskog djelovanja pa i političkog. Ono se ne može osloniti samo na iskustvo, jer tada bi se posupilo *shematski*, tj. neadaptirano situacijama koje su uvijek drugačije, ali ono se ne može odreći iskustva i djelovati naprosto prema situaciji, jer bi u tom slučaju ostalo u svojoj neposrednosti neartikulirano, sudionicima nerazumljivo i u tom smislu *animalno*. Između političkog iskustva i političkog čina vlada naš smisao kojim diferenciramo ne samo različite slojeve političkog iskustva već i različite aspekte situacije u kojoj smo se zatekli. Iz tog permanentnog razlikovanja koje je suodređeno složenošću situacije u kojoj smo se zatekli kao i bogatstvom iskustva, znanja i obrazovanosti s kojima raspolažemo izvire odluka da djelujemo onako kako upravo djelujemo. Naše djelovanje u tom smislu počiva na *semantičkim razlikovanjima* unutar hermeneutičke situacije, te na *odlučivanju* unutar konfiguracije tih distinkcija. Odluke koje donosimo ne nalikuju hicu iz pištolja, one su uvijek opcije za neku od mogućnosti koje razlikujemo u danoj situaciji, imajući u vidu da je situacija podjednako semantički strukturirana kao što je semantički strukturirano i naše iskustvo. Ono što politički čin odlikuje kao ireverzibilnu, jednokratnu, temporalnu, faktičku, situacijsku i slično odluku i tako političkom činu pridaje decizionističku auru jest to da očitavana odluka za druge sudionike političkog procesa djeluje izvorno, a ponekad i iznenadujuće. Dakako, ta izvornost našeg čina ostala bi neuočena da drugi s kojima živimo u magnetskom polju političke interakcije ne interferiraju s nama i situacijski i iskustveno.

Takav sklop iskustva, situacije i smisla koji ih u djelovanju posređuje još je posve apstraktan, stoga je potrebno pobliže odrediti ove momente.

Ad 1. *Političko iskustvo* ne sačinjavaju naprosto sjećanja na ono što se politički dogodilo pojedincima u slijedu vjekova. Iskustvo nije naprosto banka podataka nezavisnih jednog od drugom koji stoje na raspolaganju kao građa koja se oblikuje u trenutku dodira s nekim situacijski iskrslim smislom. Naprotiv, ta je iskustvena građa predoblikovana obrazovanjem, vrijednosnim klišejima, predajom, običajima, tj. institucionaliziranim smislom koji djelovanje rasterećuje individualne odgovornosti i mnogih nedoumica. Tako višestruko stilizirano, to nam iskustvo ne stoji na neposrednom ras-

polaganju. Prije bi se moglo kazati obrnuto: *Iskustvo raspolaže pojedincem i neopaženo ga vodi ili zavodi na klišeizirane oblike djelovanja.* To je posljedica racionalne organizacije individualnog i kolektivnog iskustva koja se metodički provodi kroz obrazovni i odgojni sistem preko aksiološkog i ideološkog oblikovanja i instrumentalizacije iskustva. Primjerice: religijska je svijest oblik iskustva s kojim vjernik ne raspolaže već mu stoji na raspolaganju — u protivnom je heretik. Budući da je i naše individualno iskustvo predoblikovano obrazovnim, odgojnim, običajnim, religijskim i sličnim klišejima, i to višestruko i diferencirano, to mi u situaciji u kojoj djelujemo ne očitujemo naš vlastiti individualni smisao već smisao tih klišeja, ili klišeizirani smisao. Tako djelujemo kao religijska, etička, politička i slična bića u skladu s naznačenim uzorima djelovanja. Vrijedni smo ljudi u mjeri u kojoj smo vjerni tim klišejima, a ne u mjeri u kojoj ih kršimo vlastitim smislom. Naš odnos prema vlastitom iskustvu može pod pritiskom tih klišeja zatajiti. U tom slučaju nemamo nikakav odnos prema vlastitom i implantiranom iskustvu, već potpuno vođenim implantiranim iskustvom. Pojedinac se može osloniti na takvo objektivno iskustvo, dapače on najčešće i djeluje vođen tim objektivnim smislom. On ga rasterećuje vlastite analize situacije, čini ga razumljivim u kolektivnim relacijama. Naposljetku, nitko od drugoga ne može očekivati niti drugome naređivati da se permanentno odnosi odgovorno i kreativno prema vlastitom i socijalnom iskustvu i da ga primjenjuje neklišeizirano i originalno.

Ad. 2 Situacije u kojima djelujemo ne stoje nam na slobodnom raspolaganju. I ljudi prema kojima se odnosimo već su razmješteni kao vršioци različitih socijalnih uloga, kao nosioci različitih znanja i iskustava kao reprezentanti vjera, političkih i ideoloških uvjerenja. I drugi djeluju pretežno na temelju svojih uvježbanih uloga, te u tom smislu možemo računati s karakterom njihovih reakcija na naša djelovanja. Klišeji na temelju kojih se ljudi orijentiraju u svom djelovanju nisu nipošto jednoznačno strukturirana politička iskustva. Naprotiv, ti su klišeji često amalgami veoma različitih iskustava; to im podaruje veliku otpornost prema promjenama te djeluju na ljudska ponašanja i onda kada su davno progledani kao prazne karakterne maske. Diferenciranje unutar iskustvenog amalgama zbiva se u procesu institucionalizacije iskustva. Budući da se politički odnosi među ravnopravnim građanima zbivaju pretežno u mediju oralne komunikacije, to sam karakter takve komunikacije djeluje na fluidnost relacija. Rečeno se neprekidno varira u odnosu na govor drugoga i pritom dolazi do permanentnih promjena stavova, koje je teško fiksirati. Pa ipak, politička djelovanja moguće je razlikovati od drugih oblika socijalnih odnosa na temelju specifičnog karaktera zapisa političkih relacija, Fluidnom karakteru oralne komunikacije priskače u pomoć političko »pismo«, naime običaji koji omeđuju prostor dopustive političke interakcije. Politički običaji, norme, zakoni, institucije predstavljaju oblike »zapisa« u kojima se očitava specifični karakter političkoga. To znači da se političko iskustvo oblikuje u odnosu prema »političkom pismu«, čiji je zadatak da stabilizira, kontrolira, usmjerava, čuva od zaborava, omogućuje prenošenje, naime, tradiciju političkih odnosa, slično specifičnom karakteru tradicije koja nastaje nakon pronalaska pisma kao univerzalnog oblika zapisa. Situacije u kojima

politički djelujemo omeđene su tim političkim pismom, ali ne tako da pi-smo apsolutno sputava spontanost našeg djelovanja, već tako da naše spon-tano djelovanje utječe na karakter zapisa, kao i da zapis utječe na karak-ter našeg spontaniteta. Možemo kazati da je u naše vrijeme političko djelo-vanje nazočno pretežno u procesu interpretacije političkog pisma, tj. obi-čaja, normi, zakona institucije. Naše političko djelovanje ostavlja time trag u samom zapisu, naime u promijenjenim oblicima političkih institucija. Biti politički kreativan, analogno kreativnosti pjesnika, znači utjecati na prom-jenu političkih institucija, ili drugačije rečeno u političkim institucijama dovoditi do izraza specifični karakter političke interakcije. Oni koji ne djeluju politički, ili koji se u političkom djelovanju oslanjaju isključivo na instiucionalizirane oblike ponašanja djeluju rasterećeni svake odgovor-nosti osim one koja proizlazi iz obaveze da se norma, zakon, institucija bez ostatka poštuju. Budući da se u naše vrijeme političko zbiva kao proces interpretacije »političkog pisma«: običaja normi, pravila, zakona, institucija, to taj interpretativni postupak proizvodi preinstitucionaliziranost i pre-normiranost polja političkih odnosa. U takvim situacijama često iščezava svaka individualna odgovornost. Svaki politički čin ima normativno oprav-danje, kao što i svi prijestupi političkih običaja i normi imaju svoje unaprijed predviđene sankcije, pa dolazi do posvemašnjeg umrtvljivanja svakog života. Poziv *natrag politici* (analogno Husserlovom pozivu *natrag stva-rima*) koji se čuje u naše dane treba razumjeti kao nastojanje da se politički proces vrati svojoj neposrednosti, da, dakle, napusti puko verbalno, teo-retsko interpretiranje političkog pisma, to jest običaja, normi, zakona i insti-tucija, te da se političko vrši u izravnom djelatnom odnosu prema običajima, normama, institucijama. Nasuprot takvog poziva povratku političkom i nje-govoj običajnosti, postoji i onaj još radikalniji, koji se ne zadovoljava s raskidom s pukim verbalnim odnosom prema običajima političkog života, već želi razoriti i samo »političko pismo«, sve običaje, norme i institucije političkog života a s njima i cjelokupno zatečeno političko iskustvo (to se naziva mijenjanje svijesti). Takav radikalizam vodi izravno u kaos *nepo-litičkog* ili političko izručuje nekom drugom obliku ljudskih odnosa koji su zabilježeni drugačijim pismom: ekonomiji, znanosti, religiji ili etnosu, bilo u historijskom smislu ili u smislu zajednice krvnog srodstva. Jasno, ako političko djelovanje napusti svoje izvorne normativne i institucionalne okvire i sklizne u tuđe »pismo«, norme, institucije i običaje, dakle u reli-gijski, etnički, ekonomski ili znanstveni život, tada se političko očituje u deformiranom obliku i počinje djelovati razorno i prema liku u koji se uvuklo i prema sebi samom.

U naše smo vrijeme suočeni s učestalim seobama političkog u druge oblike socijalnih odnosa sa svim patološkim konsekvencijama takvih sece-sija, što je dobro uočio Carl Schmitt. Takvim se tendencijama amalgami-ranja političkog s drugim odnosima danas suprotstavlja nastojanje za oču-vanjem čisto političkog djelovanja. Tako se na karakterističan način izvorno političko djelovanje štiti od scijentizma i svake pa i filozofske teorije, dok ga se manje brani od religijskog, etničkog, moralno i pravnog odnosa. U ovim različitim usmjerenjima i intencijama pri čišćenju i obrani političkog iz okrilja drugih odnosa očituju se indirektno stvarni politički frontovi suvremenosti.

Ima li se u vidu normativna regulacija našeg političkog djelovanja, dakle »političko pismo« koje nas određuje, te zatečena struktura situacije u kojoj djelujemo kao građani među građanima, tada semantička spona između političkog iskustva i »političkog pisma« s jedne i političkog djelovanja s druge strane stoji na odlučujućoj kušnji. Izvorni smisao osobe stoji u represivnoj potčinjenosti prema zatečenoj *običajnosti*, prema *vlastitom političkom iskustvu i konkretnoj situaciji* u kojoj djeluje, te ti okviri zatvaraju pogled prema racionalnom razrješenju neke situacije. Naznačeni okviri djelovanja predstavljaju datost takva ranga da djelujući u njima ostajemo razumljivi drugim sudionicima političkog procesa. To komunikativno svojstvo iskustva, uobičajenosti i situacije predstavlja odlučujuću prepreku prodoru izvorno političkom djelovanju. Izvorno političko djelovanje odlikuje se prekoračenjem tog objektivnog smisla kojim je strukturirano kako naše političko iskustvo tako i situacija u kojoj djelujemo. Na foliji prekoračivanja tog objektivnog smisla koji determinira situaciju očituje se razlika između svakodnevnog rutinskog, dapače ritualnog, djelovanja u semantički rasterećenim situacijama od izvornog političkog čina koji utječe u političko iskustvo, a zatim i u novo oblikovanje normi i institucija.

Razlika između izvornog i rutinskog političkog djelovanja odlučujuća je za suvremeno razumijevanje političkoga. Način na koji se ovaj *odnos tradicije i inovacije* razrješava u suvremenoj političkoj teoriji i filozofiji politike i političkog označava i frontove u suvremenoj filozofiji politike. Objasnimo to plauzibilnim primjerom.

Situacija u kojoj politički djelujemo može se *objasniti i razumjeti* (Erklären, Verstehen) na temelju političkog iskustva. Takvo objašnjenje i razumijevanje ne iscrpljuje situaciju, jer ona je po prirodi stvari uvijek viša ili manje drugačija. Objasnjenje i razumijevanje situacije na temelju gotovog smisla socijalistički klišeizira situaciju. Skriveni poriv za klišeizacijom situacije utemeljen je u težnji da se njome ovlada. Kada se ova težnja za ovladavanjem situacijom osvijesti, tada se i političko djelovanje iscrpljuje u usmjeravanju *modela, klišeja, normi*, institucija kojima se želi ovladati situacijama koje životnom snagom izviru iz političkog procesa. Odlučujući defekt tako usmjerenog političkog djelovanja jest u tome što običajnost, norme i institucije ne proizlaze iz zbiljskog političkog procesa, niti zbiljski politički procesi utječu na oblikovanje normi, već se normativnom djelatnošću politički proces nastoji usmjeravati i kontrolirati. Takvo djelovanje predstavlja takozvani *kraj politike*, kako to smatra jedna struja suvremene filozofije političkoga.

Takvoj normativističkoj, u biti tehničkoj, blokadi političkog djelovanja suprotstavio je dvadesetih godina našeg stoljeća Carl Schmitt svoj *decizionizam*. On je išao za tim da normativistički, institucionalno i scijentistički blokiranu situaciju u Weimarskoj republici razriješi decizionistički. Kao i svi antiliberale toga vremena, on je neokantovsko razlikovanje *logičke forme* i *logičke materije suda* aplicirao na pravo i politiku i utvrdio bez teškoća da je političko na temelju tog klišeja izvan institucija. Normativistički, scijentistički, institucionalno blokirane situacije moguće je stoga deblokirati isključivo odlukama koje nisu ograničene tim okvirima, dakle na temelju *Decisio ex nihilo*. Schmittovo određenje suverena kao onoga koji raspolaže izvanrednim stanjem koje nastupa nakon nužnog zakazivanja redov-

nog ili institucionalnog stanja osvjetljava političku situaciju uoči sloma Weimarske republike. Odluka iz ničega smjerala je protiv parlamentarne hiperprodukcije normi koju nisu vidjele pa ni izražavale stvarni sadržaj političkog života. Lišena stvarnoga sadržaja političkoga života, ta se parlamentarna zakonodavna djelatnost odvijala u praznim besadržajnim parlamentarnim debatama koje nisu nalazile puta iz interesne i semantičke pat pozicije. Sa svoje strane, Heidegger je egzistencijalom brbljanja (Gerede), aludirao na to stanje. Schmittov, kao uostalom i Lukácsov, decizionizam izravne su reakcije na normativističko reduciranje političkog procesa. O defektima normativističke redukcije političkog procesa bilo je govora. Pitamo se za defekt decizionističke kritike normativizma koja odlukom *ex nihilo*, tj. uz pomoć *deus ex machina* nastoji prevladati normativističku pat poziciju?

Zloćudna karakteristika svake odluke *ex nihilo* je u tome što ona ne razvija smisleno jedan tok događaja koji je zapao u zastoj jer nije u stanju ponuditi smislenu razlikovanja u zatečenoj političkoj situaciji, već napušta tu konkretnu situaciju i započinje novu genezu posve iz početka, iz odluke *ex nihilo*. Dakako, *decisio ex nihilo* je samo *quasi* teološka metafora, u stvari *ništa* se odnosi na posve konkretno odbacivanje zatečenog stanja stvari. No da li je zatečeno stanje stvari moguće odbaciti bez ikakva ostatka, da li je moguće anihilirati političko iskustvo jedne situacije, dapače jedne političke tradicije? Očigledno takvo je rezoniranje posve ahistorijsko i već po tome nasilno. Svako izvanredno stanje, pogotovo ono, koje je *a limine* protiv svega postojećeg, koje dakle nastupa s obzirom na to postojeće zaista kao *deus ex machina*, ili *ex nihilo*, baca političku zajednicu u egzistencijalni kaos prapočetka. Sva politička iskustva prestaju važiti i nastupa komunikacijski slom, jer prestaju važiti običaji, norme, pravila i institucije koje su posredovale mogućnost razumijevanja političkog djelovanja sudionika političkog procesa. Politička zajednica nema više iskustvenog uporišta koje bi posredovalo razumijevanje među akterima političkog procesa. Nastupa *mora prijetećeg krvoprolića*, iz koje se rađa strahovlada, a ona nije ništa drugo već vladavina posvemašnje arbitrarnosti u kojoj je doslovno sve moguće: svaki zločin kao i svako dobro djelo. Svaka strahovlada prapočetka zajedno sa svojim izvršiocima i žrtvama s olakšanjem se krzmajući postepeno vraća prema točki u kojoj je odlukom *ex nihilo* započeta destrukcija zatečenog stanja, tj. semantičke *pat pozicije* koja se zaplela u normativističko bespuće. U bespuće koje počinje u trenutku kada se zbiljskim političkim odnosima i procesima želi parirati isključivo pomoću normi čiji je smisao kontrola političkih procesa, a ne njihovo izvorno institucionaliziranje.

Postoji li drugačiji, racionalniji put izlaska iz normativističke pat pozicije od onoga koji predlaže bilo lijevi bilo desni decizionizam, Carl Schmitt ili Georg Lukács?

Ako takav izlaz postoji, onda ga treba tražiti u pravcu redefiniranja *pojma odluke* i *pojma slučaja*, koji su ključni za suvremene teorije odlučivanja, naime za kontingentne, okazionalističke i decizionističke teorije političkog djelovanja. Okazionalistička, decizionistička i kontingentna teorija djelovanja važe danas kao konzervativne i konzervativno-liberalne teorije političkog djelovanja. Ove se teorije u nedostatku jasno artikuliranih progresi-

stičkih teorija političkog kritički razračunavaju sa zastupnicima teorija hermeneutičkog scijentizma koje operiraju još uvijek s anahroničkim pojmovima *objašnjenje i razumijevanje* (Erklären, Verstehen).

Pojmu *objašnjenja i razumijevanja* suprotstavljaju decizionisti i okazionalisti pojmove *slučaj i odluka*. U širem kontekstu mislilaca takve obrazovanosti kakav je J. Ritterov učenik Herman Lübbe taj se pojmovni i svjetonazorni prijemor širi do dimenzija sukoba između *tradicije i inovacije*.

Tradicionalistička slabost hermeneutičkog pristupa političkom iskustvu i političkom djelovanju jest to što se taj pristup nekritički oslanja na pojmove objašnjenja i razumijevanja, u svjetlu kojih mu se realna društvena i politička zbivanja javlja u opreci liberalističkog *razlikovanja države i društva*. Načelna slabost te metode jest u tom što operira s teoretskim pojmovima koji u odnosu prema političkom djelovanju pretpostavljaju da predmet objašnjenja i razumijevanja već predleži. Datost politike zbilje koja se istražuje i gotovo podrazumijevanje s kojom joj se metodički pristupa su slabe točke tog hermeneutičkog scijentizma.

Pojmovima *odluka i slučaj* želi se parirati baš toj scijentističkoj slabosti pojmova *objašnjenje i razumijevanje* pri istraživanju političkog djelovanja.

Hermann Lübbe i Rüdiger Bubner polemiziraju protiv hermeneutičkog scijentizma uz pomoć decizionističke kritike hermeneutičkog *circulusa vitiosus* koji zapada u skepticizam, jer sve što jest uporno nastoji objasniti iz njega samoga, to jest iz razumijevanja onoga što jest. Scijentistički skepticizam beskonačnom analizom različitih mogućnosti djelovanja ostaje neodlučan u izboru i tako nesposoban da donese odluku i da djeluje. Izlaz iz te skeptične neodlučnosti beskonačnog regresa koji svaku odluku, kako kaže Carl Schmitt, želi razvodniti u diskusiju kao apolitični oblik odlaganja svake odluke nalazi Lübbe u »skoku u odluku«, ne vodeći računa o tome da takav skok pri pretpostavljenoj izloženosti svakog djelovanja slučaju može predstavljati akt *izbora u kojem nemamo što birati* (Wahllose Wahl)! Lübbe u tom pravcu zaključuje diskusiju unutar okazionalističke teorije djelovanja na slijedeći decizionistički način: »Odluka preskače nedostatak odredbenih razloga djelovanja... Umnost u situaciji odluke sastoji se u tome da se odlučimo za djelovanje iako nedostaju razlozi da se djeluje tako, a ne drugačije«. (Citirano prema H. v. n. Boom, *Digitale Ästhetik*, Stuttgart 1987., str. 76.)

Takvo odlučivanje bez dovoljnih odredbenih razloga djelovanja pretpostavlja dvoje: *prvo, fatum slučajnosti*, koja i ovako i onako lebdi nad glavama smrtnika i *drugo, razlikovanje odlučivanja i donesene odluke*.

Sto se *fatuma slučajnosti* tiče, on u Lübbea predstavlja deformirani ostatak Ritterova razlikovanja prirodnih i duhovnih znanosti. Slučaj je opreka zakonu, a zakon nužnosti po Ritteru vlada u prirodi i prirodnim znanostima. Ljudska djelovanja nisu zakonita na isti način kao prirodna i zato i nisu izložena onoj vrsti neizvjesnosti koju nasuprot zakonu reprezentira slučaj.¹ Lübbe jednako kao i Marquard, koji dolazi iz iste münsterske škole,

¹ Usp. Holger van den Boom, *Digitale Ästhetik*, J. B. Metzler, Stuttgart 1987, str. 101.

prenosi prirodosnanstvene pojmove *zakona* i *slučaja* u oblast političkoga te tako, ne bez velikih posljedica, političko nalikuje eksperimentalnoj situaciji koju nadzire viši istraživački ili ekspertni um, koji opet stoji pod supervizijom moralno-političkog *comon sensea* kao najviše upravljačke instancije, ili kao *tertium comparationis* bez opoziva.

Sto se tiče *razlikovanja odlučivanja i odluke*, tu važi *pravilo* (die Regel) da racionalnoj odluci prethodi *razlikovanje* različitih mogućnosti. Razmatranje alternativa za neko djelovanje može se opozvati jer takvo razlikovanje pripada domeni našeg osobnog premišljanja. Izvršena odluka vezuje i obavezuje, jer interferira s drugim akterima djelovanja. Skok u odluku odnosno djelovanje nije nipošto ravan skoku u ništa, niti se odluka donosi *ex nihilo*. Odluka je motivirana unutrašnjim razmatranjem elemenata realne situacije u kojoj odlučujemo i djelujemo. Izvršenje odluke kojoj je prethodilo razmatranje različitih mogućnosti djeluje kao akt *ex nihilo* zato što kreativna odluka kojom se izvlačimo iz neke »bezizlazne situacije« nije uvjetovana nekom vidljivom racionalnom višom instancijom, ili jer joj prividno nedostaje *tertium comparationis* kao kriterij odlučivanja. Budući da se pod slobdnim djelovanjem (odlučivanjem) smatra ono djelovanje koje nije pod kontrolom više instancije, a istovremeno bez više instancije ne možemo racionalno prosuđivati, to je Lübbe zajedno s Marquardom ovu nedoumicu razriješio time što je slučaj postavio na mjesto neophodnog *tertium comparationis*. To je bilo fatalno za njegovu teoriju. *Ako stvari stoje tako da između odluke i odlučivanja mora postojati treća instancija na temelju koje sudimo, onda slučaj ili čisto ništa u funkcije te treće instancije ima zadatak da slobodu oslobodi svakog ratia*. Tako se kroz kritiku hermeneutičkog scijentizma prispijeva na prag suspenzije razuma u političkom djelovanju i odlučivanju. Postoji li, međutim, na tlu političkog djelovanja i odlučivanja treća instancija koja kao viša ne bi ograničavala slobodu djelovanja? Slobodno je djelovanje uvijek slobodno od svih viših instancija. Slobodno djelovanje stoji, dakle, s onu stranu slobode *od* i slobode *za*. Ta sloboda koja je ograničena, ili određena sama sobom, kako to stoji u Hegela, ne zavisi ni o nekom *čistom ništa* svih određenja ni o *transcendentnom slučaju*, naprotiv umna sloboda počiva na našoj sposobnosti da u situaciji kada djelujemo razlikujemo mogućnosti djelovanja. To razlikovanje različitog je racionalni *tertium comparationis* na temelju kojeg odlučujemo da djelujemo baš tako, a ne drugačije. Racionalno odlučivanje, tj. ono odlučivanje koje ima što birati i koje, dakle, ne ulijeće u *biranje bez izbora* (Wahllose Wahl) moguće je samo onda ako razlikujemo. Način na koji mi kao ljudi razlikujemo vezan je uz našu sposobnost da u situaciji u kojoj odlučujemo stojimo u intencionalnom odnosu prema vlastitom iskustvu političkoga kao i prema političkom aspektu situacije u kojoj djelujemo.

Kao što se vidi, okviru u kojima politički djelujemo su veoma čvrsti: *to je naše stečeno političko iskustvo i svijet običaja u kojem obitavamo kao politički građani*. Ali ta dva ograničenja nemaju karakter apsolutnog zakonodavstva vječnog bitka. Ono što znamo nije točka na putu prema sveznanju, niti su običaji, norme i institucije očitovanje transcendentne sudbine: *volje božje, slučaja, ništavila, vječitog zakona*.

Sto je, dakle, semantička spona između našeg proživljenog, logički strukturiranog političkog znanja i iskustva i političkog čina (odluke) u struji promjenljivih političkih situacija? Tvrdimo: Promjenljivost, fluidnost političke situacije konstituirano mi sami našom sposobnošću razlikovanja unutar neke političke datosti ili stanja stvari. Drugačije rečeno: Ako u nekoj situaciji ništa ne razlikujemo onda se ona za nas nije promijenila. Samo naša sposobnost razlikovanja različitog konstituira promjenljivost situacije u kojoj obitavamo i djelujemo. Sam svijet može pritom kao u Leibnitza bit sazdan od apsolutno različitih bića, *za nas su ona različita samo ako ih mi razlikujemo*. Cisto ništa i transcendentni slučaj nisu točke u odnosu prema kojima bismo mogli racionalno razlikovati. Obrnuto, slučaj i ništa konstituiraju se također semantički, dakle, u razlikovanju promjene nekog stanja stvari koja mora biti uočena da bi bila slučaj ili ništa od svega što već znamo. Trenutak kada nastupa neka promjena stanja stvari identičan je času kada tu promjenu uspijevamo uočiti, to jest razlikovati na foliji našeg političkog iskustva i običajnosti u kojoj djelujemo.

Buridanov magarac, kako duhovito pokazuje Holger van den Boom, nije se mogao odlučiti između dva jednaka i podjednako udaljena kupa sijena jer ih nije mogao razlikovati: nije se želio odlučiti jer je bio doveden u ponižavajuću situaciju izbora u kojem nije imao što birati, pa je rezignirao. Ako smo prisiljeni da biramo i onda kada nemamo izbora, tada moramo skočiti u ništa u nepoznato za koje nismo ničim motivirani. U političkom djelovanju to predstavlja najveću opasnost, naime, opasnost po samo političko kao specifičan odnos među slobodnim i jednopravnim građanima. Semantička spona između političkog iskustva i političkog čina jest naša sposobnost razlikovanja unutar tih medija. Tamo gdje ne možemo razlikovati — nije moguće ni smisljeno, motivirano i racionalno djelovati. Kao ljudi, mi najprije razlikujemo, a tek onda donosimo odluke na temelju kojih prelazimo u akt odlučivanja i zbiljsko djelovanje. To ne znači da je svako političko djelovanje utemeljeno u kreativnom razlikovanju. U svakodnevnom političkom životu mi se oslanjamo na provjereno političko iskustvo i zadane političke institucije i tako živimo rutinski i semantički rasteryeno. Svaka rutina na dugi rok postaje međutim prepreka povijesnom napretku, i to onoga trenutka kad u političkom životu dođe do kreativne diferencijacije unutar iskustveno i uobičajeno osiguranog polja političkog djelovanja. Politički život u takvim dramatičnim situacijama i nije drugo nego racionalno razrješavanje sukoba između rutine i inovacije koja je semantički prispjela u vidno polje političkih aktera.

Christian Meier u svom spisu *Politik und Anmut*² navod beskrvni ulazak atenskog naroda u politički život polisa kao primjer političkog, dakle racionalnog razrješavanja jedne dramatične situacije i takav proces shvaća kao genuino politički. U navedenom malom spisu Christian Meier zauzima na obazriv način stav prema aktualnim diskusijama političkoga. Za njega političko nije na život i smrt zaoštrena borba između prijatelja i neprijatelja, kako je to izveo Carl Schmitt i njegovi nastavljači, ali isto tako ni puko lutanje od slučaja do slučaja kako su to izveli Heideggerovi nastavljači među filozofima politike suočeni s užasnim posljedicama borbe na ži-

² Usp. Christian Meier, *Politik und Anmut*, Siedler Verlag, Berlin 1985.

vot i smrt.³ Dakako, sukob između rutine i inovacije može završiti i nepolitičkom katastrofom s onu stranu političkog i svakog drugog uma. Čovjek Zapada iskusio je takve katastrofe, jer one prate njegovu povijest. Iskustveno je također poznato: poslije takvih katastrofa sve počinje iz početka. Nakon tisuću godina grčke i rimske pismenosti nastupilo je razdoblje ponovne nepismenosti. Barbarina je trebalo novih tisuću godina da u renesansi prihvate tekovine grčkog i rimskog pravnog političkog mišljenja, dakako, na svoj način, a nekima to prema mišljenju Zvonka Posavca nije ni do danas pošlo za rukom.

Davor Rodin

**THE SEMANTIC LINK BETWEEN POLITICAL ACTING AND
POLITICAL EXPERIENCE**

Summary

The source of the semantic link between political acting and political experience is the hermeneutic situation of the contemporary citizen as a member of a state community. Political experience is matter of experience transformed by education, value patterns, tradition, and custom; it is stylized in several ways. On the basis of »political writing« formed in that way political acting as a process of its interpretation is taking place. Political acting can be distinguished as routine (tradition) and original (innovation). This distinction also marks the camps in the contemporary philosophy of politics: 1) theories of hermeneutic scientism that operate with the anachronistic concepts of explanation and 2) occasionalist, decisionist, and contingent theories of acting conservative-liberal theories of political acting. The semantic link between political knowledge and political acting is the ability to distinguish the changed states within these media.

³ Usp. recenziju Meierove knjige *Politik und Anmut* D. Rodina, »Politička misao«, br. 4, 1985, str. 169—170.